

010225-1

Od starých Řeků jsme převzali – dnes už jako samozřejmost – představu (či spíše před-pojetí, před-sudek), že v základech veškeré skutečnosti je cosi jednoduchého, z čeho potom postupnými kroky lze dospět k tomu složitějšímu. Tento před-sudek je filosofického původu, neboť mytické myšlení, i když už bylo ve starém homérském a pohoméřském Řecku značně oslabeno nebo spíše rozmělněno, naopak předpokládalo, že vše, co známe ze světa kolem sebe, musí být nějak založeno již v samých počátcích (v počátku, v ARCHÉ, jak tomu říkali nejstarší filosofové). Takže plnost, dokonalost, vrchol byl právě na počátku, a potom už se to jen kazilo a vše pouze upadalo. Filosofové byli od počátku ve střehu vůči všemu, co jim napovídal mýtus, ale pochopitelně se neubránili všem jeho vlivům. Tak např. Aristotelés s jistou dávkou podceňující ironie označuje první filozofy za „hylozoisty“, protože se předsudečně domnívali, že HYLÉ, tedy jakási „pralátka“, je oživená. Tím se sice na jedné straně dopustil nespravedlnosti, protože ani Thaletova voda, ani Anaximenův vzduch (ani později Hérakleitův oheň) nebyly chápány (a už vůbec nebyly označovány) jako „látka“ či „pralátka“ (tedy HYLÉ), nýbrž jako počátek či pra-počátek, ARCHÉ. Na druhé straně jeho filosoficky nespravedlivá výtkla mířila nicméně vskutku na jakýsi relikv mýtické představy, projevující se v tom, že ARCHÉ musela mít v sobě už všechno dokonalost, a protože život náleží k dokonalostem, musela i sama ARCHÉ už být oživená. Kdyby tomu tak totiž nebylo, musel by život představovat jakýsi úpadek neživé ARCHÉ, jakousi nakažlivou chorobu, která degraduje původní neživou dokonalost; tento výklad se ovšem potom v průběhu dalšího rozvoje filosofie přestal zdát nesmyslným, když Parmenidés a s ním celá elejská škola rozhodným, přímo geniálním, ale hluboce falešným způsobem zbavili ARCHA života – a zároveň mnohosti, proměnlivosti a vůbec času. Filosofická geniálnost se tu však projevila a prosadila způsobem, který byl od té doby velmi často napodobován pozdějšími mysliteli, totiž povážlivou jednostranností. Ta spočívala v mistrném domyšlení partikulární myšlenky bez ohledu na širší souvislosti, resp. v přímém popření těch souvislostí, v nichž se ona myšlenka jevila jako pochybná a problematická. Byl to vlastně první „konec“ filosofie v jejích vlastních dějinách, které jsou pak svědky celé řady takových a podobných „konců“. Problematičnost oné myšlenky se velmi brzo ukázala v okamžiku, kdy si myslitelé už před sebe nekladli úkol domýšlet jednotlivé myšlenky eventuelně až do těch nejabsurdnějších konců, ale kdy se chtěli přece jen pokusit porozumět světu kolem sebe anebo jej alespoň vzít dostatečně vážně. A protože Parmenidovu myšlenku nebylo možno vyvrátit zevnitř, tj. poukazem na její vnitřní rozpornost, ani na základě nějakého stejně přesvědčivého nebo ještě přesvědčivějšího argumentu, zbývalo jediné: spojit – byť neústrojně – její pojmovou přesvědčivost s jinou myšlenkou, stejně „nutnou“, ale vlastně s ní nekompatibilní, způsobem hrubě eklektickým. To provedl Empedoklés, který na jedné straně vzal vážně, že „živly“ jako voda, vzduch nebo oheň musí být zbaveny života (živoucnosti), ale že zároveň je připuštěna jejich mnohost (dokonce rozmnožená „zemí“ na čtveřici – což nebylo možné, dokud také „země“ nebyla zbavena života a dokud tak nepozbyla ani zbytkových vlastností bývalé bohyně), ovšem při zachování jejich neměnnosti a nehybnosti. A protože pohyb a proměnlivost byly vzaty navzdory elejské myšlence vážně, bylo zapotřebí řešit otázku jejich původu, jejich zdroje. A těmito zdroji se Empedoklovi staly Láska a Svár, první dva „faktory“, díky kterým bylo lze alespoň principiálně vysvětlovat mnohem větší mnohost a rozmanitost, jakož i obrovskou proměnlivost světa. Teprve mnohem později byl Aristotelés schopen rozpoznat rozdíl mezi pohybem jako výsledkem vnějšího zásahu, vnějšího „postrkování“, a pohybem jako vnitřní tendencí, ať už vykládanou jako přebytek a přetlak nebo jako nedostatek a potřeba.

(Písek, 010225-1.)